

OMEZENÍ AUTONOMIE VŮLE SPOTŘEBITELE ANEB APLIKACE PROCESNÍCH NOREM V ROZHODČÍM ŘÍZENÍ

JAROSLAV KRÁLÍČEK

Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Česká republika

Abstract in original language

Autonomie vůle stran je jednou ze základních zásad soukromého práva. Zásah do ní bývá pouze výjimečný a vždy s ohledem na veřejný zájem. Tím je odůvodňována i v poslední době zesilující tendence na omezení možnosti spotřebitele uzavřít rozhodčí smlouvu. Tento příspěvek rozebírá dopad procesních norem chránících spotřebitele na jeho možnost uzavřít rozhodčí smlouvu či alespoň upravit podmínky rozhodčího řízení, přičemž vychází zejména z evropské judikatury.

Key words in original language

Spotřebitel; rozhodčí řízení; procesní normy; autonomie vůle.

Abstract

Party autonomy is one of the fundamental principles of private law, and the interference with it is rather exceptional and always with respect to the public interest. By this is also justified the rising tendency to reduce the possibility of the consumer to conclude an arbitration agreement. This contribution, which is mainly based on European case-law, examines the impact of procedural rules protecting consumers on their ability to conclude an arbitration agreement, or at least to modify the terms of arbitration.

Key words

Consumer; arbitration; procedural rules; autonomy.

1. ÚVOD

Již nějakou dobu se neustále střetávají názory jednotlivých autorů v otázce, jak daleko můžeme se zásadou autonomie vůle v rozhodčím řízení zajít. Zároveň je v této oblasti, a to zejména v poslední době, zvláště vyčleňována zásada autonomie vůle ve vztazích, kde jednu stranu představuje spotřebitel a dochází k polemice o tom, jestli vůbec spotřebitel může uzavírat rozhodčí smlouvy. Navíc většina autorů z té liberálnější poloviny tvrdí, že sice i spotřebitel může uzavřít rozhodčí smlouvu, nicméně nemá a neměl by mít takovou volnost v nakládání s podmínkami rozhodčího řízení¹. Otázkou

¹ Tj. uzavřít procesní dohodu, respektive procesní ujednání. Podrobněji viz. ROZEHNALOVÁ, Naděžda. *Rozhodčí řízení v mezinárodním a vnitrostátním*

proto stále zůstává, zda opravdu je (a má být) autonomie vůle v rozhodčím řízení více omezena u spotřebitele než u jiných subjektů a pokud ano, pak v jaké míře. Zda opravdu až v takovém rozsahu, že spotřebitel nemůže rozhodčí smlouvu vůbec uzavřít? A pokud ji uzavřít může, tak za jakých podmínek a jaká jsou v těchto případech specifika?

Jelikož autonomie vůle stran může být v rozhodčím řízení, respektive procesu, omezena z povahy věci zásadně pouze procesními normami, je zapotřebí se v první řadě vypořádat s otázkou, jaké postavení v rozhodčím řízení procesní normy vlastně mají, což je otázkou zejména koncepčního pojetí. To bude rozebráno v druhé kapitole nazvané Postavení procesních norem v rozhodčím řízení. Po vyjasnění této otázky bude důležité dále zjistit, které procesní normy přicházejí v úvahu a jak zasahují do možnosti spotřebitele uzavřít rozhodčí smlouvu či upravit podmínky rozhodčího řízení. Tím se bude zabývat třetí kapitola, stěžejní část tohoto příspěvku, nazvaná Procesní normy zasahující do autonomie vůle spotřebitele. Následování těchto kroků by mělo vyjasnit odpovědi na všechny položené otázky, ačkoliv je z důvodu komplexnosti nosného tématu možné, že vyvstanou jiné otázky, které však nebude možné v rozsahu tohoto příspěvku zodpovědět.

2. POSTAVENÍ PROCESNÍCH NOREM V ROZHODČÍM ŘÍZENÍ

Jak bylo zmíněno výše, jsou to procesní normy, které se v rozhodčím řízení nejčastěji dostávají do kontradikce s autonomií vůle stran. Ne vždy však tomu tak musí být, neboť existují i názory, dle kterých si strany mohou všechny procesní normy zvolit (či vytvořit) takové, jaké chtějí. To je typické pro smluvní pojetí, jednu z hraničních koncepcí. Na pomyslném druhém konci je teritoriální pojetí, dle kterého jsou v podstatě všechny procesní normy podmíněny místem konání rozhodčího řízení a autonomie vůle přichází v úvahu pouze tam, kde to procesní normy *lex loci arbitri* připouštějí (jestli vůbec). Jelikož je obvyklé, že se hraniční koncepce většinou nikdy nikde v čisté podobě ve skutečnosti nevyskytují, vychází řada autorů z tzv. pojetí smíšeného, které však nemusí všichni autoři chápat stejně. Dá se sem zařadit například situace, kdy je sice nutné vycházet z procesních norem *lex loci arbitri*, nicméně to uděluje stranám značnou dispozici s podmínkami rozhodčího řízení.²

obchodním styku. 2. aktualiz. a rozš. vyd. Praha : ASPI, 2008. s 211. ISBN 9788073573249.

² Tato problematika je samozřejmě mnohem složitější, nicméně z důvodu rozsahu tohoto příspěvku uvádím pouze minimum nutné pro správné pochopení dále uvedený závěrů. Podrobněji viz. např. ROZEHNALOVÁ, Naděžda. *Rozhodčí řízení v mezinárodním a vnitrostátním obchodním styku*. 2. aktualiz. a rozš. vyd. Praha : ASPI, 2008. 386 s. ISBN 9788073573249.

Osobně se domnívám, že pokud má být rozhodčímu nálezu přiznán účinek jakési kvalifikované dohody, která umožňuje její přímý výkon, je nutné vždy vycházet z práva nějakého státu³, které to umožňuje. To samé musí samozřejmě platit i o procesních normách. A protože každý moderní stát by měl být i státem právním, je nutné, aby v každém případě zaručil dodržení základních práv a svobod a základních zásad, na kterých je nutné vždy trvat.⁴

K těmto zárukám patří i ochrana slabší strany smluvního závazku, která v důsledku svého postavení ne vždy projevuje svou vůli zcela svobodně. U obchodníka se dá dovozovat jisté riziko spojené s podnikatelskou činností, které vstoupením do podnikatelského prostředí přijímá, a proto přichází v úvahu pravděpodobně jen zajištění nezbytného minima.⁵ Větší ochranu je naopak nutné přiznat spotřebitelům, kteří jsou zásadně vždy slabší smluvní stranou a kteří si navíc ani nemohou vybrat, zda spotřebiteli opravdu budou, a není proto možné po nich vyžadovat přijímání určitého rizika, jak je tomu u podnikatelů.

Potřebná záruka dodržení základních práv, svobod a zásad je víceméně zajištěna v případě cizího rozhodčího nálezu, kde může být při uznání či výkonu uplatněna výhrada veřejného pořádku. Ten samý spor však může být rozhodován i v rozhodčím řízení v ČR, tj. v domácím rozhodčím řízení, kde je možnost aplikace výhrady veřejného pořádku jako obecného pojmu problematická, a je proto nutné dodržování těchto práv, svobod a zásad i v takovém případě zaručit výslovným uvedením v ZŘŘ⁶.

³ Zásadně *lex loci arbitri*.

⁴ Zejména práva na spravedlivý proces. Problematické je to však ve světle názoru Ústavního soudu ČR, který se v usnesení sp.zn. IV. ÚS 174/02 ze dne 15. července 2002 přiklonil k smluvnímu pojetí rozhodčího řízení. Stále je však nutné vycházet z toho, že rozhodčí řízení je i v tomto pojetí umožněno zákonem o rozhodčím řízení, kterýžto Ústavním soudem samozřejmě přezkoumatelný je a v případě, kdy by umožňoval porušování základních práv a svobod by mohl být zrušen. Není totiž možné opírat se toliko o samotnou doktrínu.

⁵ Ale ani u obchodníků (podnikatelů) by nemělo být umožněno zavázat se k respektování fakticky autoritativního rozhodnutí rozhodčího orgánu, který by při rozhodování nemusel respektovat žádný zájem státu vyjádřený v náležitostech a podmínkách klasického soudního řízení a jehož rozhodnutí by v podstatě mohlo být nepřezkoumatelnou svévolí jak jeho, tak silnější smluvní strany. Je proto nutné zaručit aplikaci přinejmenším nejdůležitějších procesních norem, které mají za úkol zaručit alespoň rovnost stran a nestranné rozhodování jejich sporu.

⁶ Zákon č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů.

3. PROCESNÍ NORMY ZASAHUJÍCÍ DO AUTONOMIE VŮLE SPOTŘEBITELE

Z výše uvedeného je patrné, že je nutné v určitých případech vždy vycházet z platných norem *lex loci arbitri*. Některé procesní normy tudíž nemohou být autonomií vůle stran změněny ani zaměněny za jiné. Z uvedeného taktéž vyplývá, že takových procesních norem bude více v případech, kdy jednou ze stran bude spotřebitel.

Neméně důležitou a prozatím nezodpovězenou však zůstává otázka, jakým procesním normám lze toto postavení⁷ přiznat a jak moc je do autonomie vůle spotřebitelů procesními normami *lex loci arbitri* zasahováno. Jelikož spotřebitelská ochrana z převážné části pochází z práva Evropské unie (EU), bude v prvé řadě pojednáno o těchto procesních normách z pohledu EU a následně z pohledu České republiky (ČR).

3.1 PROCESNÍ AUTONOMIE ČLENSKÝCH STÁTŮ EU

Považuji za vhodné se krátce zmínit o předpokladech pro úpravu procesních podmínek směřujících k zajištění ochrany práv vyplývajících z práva EU. Jedná se o tzv. procesní autonomii členských států, která bývá zmíněna v podstatě v každém rozhodnutí Soudního dvora EU týkajícím se spotřebitelské problematiky.

Jak vyplývá z ustálené judikatury Soudního dvora EU⁸ (dále i jen ESD), při neexistenci právní úpravy EU v určité oblasti přísluší členským státům, na základě jejich procesní autonomie, upravit procesní podmínky směřující k zajištění ochrany práv vyplývajících z práva EU, za předpokladu dodržení zásady efektivity (tj. že v praxi neznemožňují nebo nadměrně nezatěžují výkon práv vyplývajících z práva EU) a zásady rovnocennosti (aby tyto procesní podmínky nebyly méně příznivé než ty, které se týkají obdobných situací na základě vnitrostátního práva). ESD v této souvislosti často zdůrazňuje dodržování účelu jednotlivých směrnic, a to až do takové míry, kdy lze již jen stěží mluvit o pouhém nepřímém účinku, ale spíše to již vyznívá jako "doporučený"⁹ horizontální přímý účinek (ač dle doktríny

⁷ Dalo by se mluvit o postavení mezinárodně kogentních norem, respektive nutně použitelných norem, neboť nemohou být zásadně zaměněny či nahrazeny cizím právem. Viz např. KUČERA, Zdeněk. *Mezinárodní právo soukromé*. 7. opr. a dopl. vyd. Brno : Doplněk, 2009. 462 s. ISBN 9788072392315.

⁸ Zejména z Rozsudku Soudního dvora EU ze dne 16. května 2000, sp. zn. C-78/98 (Preston a další) a Rozsudku Soudního dvora EU ze dne 19. září 2006, sp. zn. C-392/04 a C-422/04 (spojené věci - Germany GmbH a Arcor AG & Co. KG proti Spolkové republice Německo).

⁹ ESD své odpovědi na předběžné otázky formuluje tak, že bývají v členských státech aplikovány "za každou cenu".

směrnicím nepřisluší). V pojetí tohoto příspěvku jde o případy, kdy ESD fakticky stanoví evropské procesní normy, které se uplatní uvnitř jednotlivých členských států s "doporučenou" závazností pro všechny subjekty.

3.2 DŮSLEDKY ROZHODNUTÍ ESD VE VĚCI CLARO¹⁰

Ve spojení s ochranou spotřebitele bývá nejčastěji citováno rozhodnutí Soudního dvora EU ve věci Claro. V tomto rozsudku ESD odpovídá na otázku (v obecné rovině), zda směrnice 93/13/EHS¹¹ opravňuje národní soud k tomu, aby nerespektoval vnitrostátní procesní pravidla, dle kterých by musel spotřebitel napadnout neplatnost rozhodčí doložky již v rozhodčím řízení, a aby namísto toho rozhodl o neplatnosti rozhodčí doložky ex offio, a to pouze na základě samotné směrnice.

3.2.1 POHLED SOUDNÍHO DVORA EVROPSKÉ UNIE¹²

V tomto rozsudku je odkazováno i na rozsudek *Océano Grupo Editorial*¹³, dle kterého je charakterizován systém ochrany zavedený směrnicí 93/13/EHS jako systém, který "vychází z myšlenky, že se spotřebitel nachází v nerovném postavení vůči prodávajícímu nebo poskytovateli, co se týče jak vyjednávací pravomoci, tak úrovně informovanosti, které jej vede k tomu, že přistoupí k podmínkám předem vyhotoveným prodávajícím nebo poskytovatelem, aniž by mohl ovlivnit jejich obsah" a především zdůrazňuje, že takové ochrany může být v tomto nerovném vztahu dosaženo pouze pozitivním zásahem vnějšího (třetího) subjektu. ESD ustanovení článku 6 odst. 1 směrnice 93/13/EHS¹⁴ prohlásil za ustanovení kogentní, kterým právě dochází k onomu pozitivnímu zásahu zvenčí. Na základě toho ESD vytvořil ve svém závěru procesní normu, která soudům členských států

¹⁰ Rozsudek Soudního dvora EU ze dne 16. října 2006, sp. zn. C-168/05 (*Elisa María Mostaza Claro proti Centro Móvil Milenium SL*)

¹¹ Směrnice Rady 93/13/EHS ze dne 5. dubna 1993, o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách.

¹² Pro podrobnější rozbor viz např. APPLETON, A. E., GRAF, B. U. *Elisa Maria Mostaza Claro v Centro Móvil Milenium : EU Consumer Law as a Defense against Arbitral Awards*, ECJ Case C-168/05. *ASA Bulletin* [online]. 2007, vol. 25, iss. 1 [citováno 1. listopadu 2010]. s. 48 – 64. Dostupné z Kluwer Law Online: (viz použitá literatura na konci této práce).

¹³ Rozsudek ESD ze dne 27. června 2000, sp. zn. C-240/98 - C-244/98 (spojené věci - *Océano Grupo Editorial SA proti Rocio Murciano Quintero (C-240/98) a Salvat Editores SA proti Jose M. Sanchez Alcon Prades (C-241/98), Jose Luis Copano Badillo (C-242/98), Mohammed Berroane (C-243/98) a Emilio Vinas Feliu (C-244/98)*).

¹⁴ Zejména že "členské státy stanoví, že nepřiměřené podmínky použité ve smlouvě ... nejsou podle jejich vnitrostátních právních předpisů pro spotřebitele závazné".

přikazuje, aby při předložení žaloby na neplatnost rozhodčího nálezu posoudili neplatnost rozhodčí smlouvy a případně zrušili rozhodčí nález ex offa, a to bez ohledu na to, zda spotřebitel uplatnil neplatnost již v rozhodčím řízení.¹⁵

3.2.2 APLIKACE V PODMÍNKÁCH ČR

Dle § 31 ZRŘ je možné rozhodčí nález vydaný na základě rozhodčí smlouvy, která představuje nekalé smluvní ujednání dle směrnice 93/13/EHS zrušit pouze dle písm. b), tj. z důvodu neplatnosti rozhodčí smlouvy z jiných důvodů než z důvodu nedostatku arbitrability. § 33 ZRŘ ale přitom stanoví, že "Soud zamítne návrh na zrušení rozhodčího nálezu, který se opírá o důvody § 31 písm. b) nebo c), jestliže strana, která se domáhá zrušení rozhodčího nálezu, neuplatnila, ač mohla, takový důvod v rozhodčím řízení nejpozději, než začala jednat ve věci samé." To je ovšem na první pohled ve zjevném rozporu s tím, co vyslovil ESD v rozsudku Claro. Z důvodu nepřijatelnosti horizontálního přímého účinku směrnic si nemyslím, že je možné přizpůsobovat výklad příslušných ustanovení zákona v jakémkoliv rozsahu.¹⁶ Nepřímý účinek směrnice je možné realizovat pouze přizpůsobením výkladu, a to v rozumných mezích (zejména pokud se jedná o státní moc, kde platí, že ji lze uplatňovat pouze v případech a mezích stanovených zákonem, a to způsobem, který zákon stanoví¹⁷, a je proto zapotřebí používat spíše restriktivní výklad). Domnívám se proto, že není na místě jednat za každou cenu účelově, ale spíše připustit, že právo v ČR je v této otázce s právem EU v rozporu a je nutné jej novelizovat (a do té doby za rozpor nést příslušné následky).¹⁸ I z jiných důvodů si

¹⁵ Zde je ovšem zapotřebí vycházet z toho, že se jedná o odpověď na konkrétní předběžnou otázku. Rozhodnutí je nešťastně formulováno a je zapotřebí ho číst spolu s bodem 35 a s ostatními body rozsudku.

¹⁶ I přesto, jakkoliv může být nalezení takového výkladu fascinující. Viz např. NOVÝ, Zdeněk. Nekalá rozhodčí doložka v českém právu. In *Dny práva – 2009 – Days of Law: the Conference Proceedings*, 1. edition [online]. Brno : Masaryk University, 2009 [cit. 2010-11-16]. s. 1797-1817. Dostupné z: <http://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2009/files/prispevky/rozhodci_rizeni/Novy_Zdenek__1047_.pdf>. ISBN 978-80-210-4990-1.

¹⁷ Čl. 2 odst. 2 Listiny základních práv a svobod (Listina přijata ústavním zákonem č. 23/1991 Sb., která je dle usnesení předsednictva ČNR, uveřejněném ve Sbírce zákonů pod č. 2/1993 Sb., vyhlášena součástí ústavního pořádku České republiky)

¹⁸ Účelovou a nesrozumitelnou změnou výkladu by došlo k nemalému zásahu do legitimního očekávání jednotlivců (kteří sotva ze znění zákona dovodí možnost spotřebitele domáhat se zrušení i při neuplatnění námítky neplatnosti rozhodčí smlouvy již v rozhodčím řízení) a fakticky by tak došlo k obcházení zákazu horizontálního přímého působení směrnic.

Nejsou však nezajímavé možné důsledky jednotlivých postupů. Pokud vnitrostátní soud nebude respektovat rozsudek ESD a nebude aplikovat "překroucený" předpis ve smyslu

myslím, že nejrozumnějším řešením je začlenění rozporu s veřejným pořádkem jako důvodu ke zrušení rozhodčího nálezu i v případě domácích rozhodčích nálezů. To ovšem není zohledněno ani v připravované novele ZRŘ.

3.3 DŮSLEDKY ROZHODNUTÍ ESD VE VĚCI ASTURCOM¹⁹

Dalším často citovaným rozhodnutím v souvislosti s ochranou spotřebitele je rozhodnutí ESD ve věci Asturcom. V tomto případě opět došlo k vydání rozhodčího nálezu, ale žalovaná spotřebitelka se ani nedostavila k rozhodčímu soudu a ani nepodala žalobu na zrušení rozhodčího nálezu. Předběžná otázka vyvstala až ve vykonávacím řízení a spotřebitelka navíc zneužívající povahu rozhodčí doložky nenamítla ani v rámci tohoto řízení. Předmětnou otázkou bylo, zda soud i v takovém případě musí rozhodčí doložku přezkoumat ex offa a nález popřípadě zrušit z důvodu, že je tato rozhodčí doložka nepřiměřeným ustanovením v neprospěch spotřebitele.

3.3.1 POHLED SOUDNÍHO DVORA EVROPSKÉ UNIE

ESD rozhodl v závěru, že "Směrnice Rady 93/13/EHS ze dne 5. dubna 1993 o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách musí být vykládána v tom smyslu, že vnitrostátní soud, který rozhoduje o návrhu na nucený výkon pravomocného rozhodčího nálezu, vydaného bez účasti spotřebitele, musí, pokud má za tímto účelem k dispozici nezbytné informace o právním a skutkovém stavu, i bez návrhu posoudit nepřiměřenost rozhodčí doložky obsažené ve smlouvě uzavřené prodávajícím nebo poskytovatelem se spotřebitelem, je-li podle vnitrostátních procesních pravidel možné provést takové posouzení v rámci obdobných řízení na základě vnitrostátního práva. Jde-li o nepřiměřenou doložku, přísluší tomuto soudu vyvodit veškeré důsledky, které z toho vyplývají podle vnitrostátního práva, aby se ujistil, že tento spotřebitel nebude uvedenou doložkou vázán."

Zde již byl ESD při formulaci rozhodnutí opatrnější a výslovně zmínil, že soudy musí rozhodčí nález zrušit ex offa z důvodu nepřiměřenosti rozhodčí

evropské směrnice, pak bude daný členský stát vystaven možným postihům ze strany EU. Navíc se bude moct spotřebitel domáhat škody na daném státu pro nesprávnou implementaci směrnice. Pokud však vnitrostátní soud předpis skutečně a doslova překrouť, aby dospěl k eurokonformnímu výkladu (spíše aby aplikoval přímo směrnici), pak by se mohla škody domáhat strana, která není spotřebitelem. Pokud by však uspěla (a domnívám se, že by uspět měla), pak by opět přicházela v úvahu sankce ze strany EU, protože by fakticky vyšlo najevo, že opět nedošlo ke správné implementaci směrnice.

¹⁹ Rozsudek Soudního dvora EU ze dne 6. října 2009, sp. zn. C-40/08 (Asturcom Telecomunicaciones SL proti Cristina Rodríguez Nogueira)

doložky i ve výše uvedeném případě, ale pouze tehdy, pokud přezkoumání umožňují vnitrostátní procesní pravidla.²⁰

3.3.2 APLIKACE V PODMÍNKÁCH ČR

Dle § 35 odst. 1 ZRŘ může strana, proti níž byl soudem nařízen výkon rozhodčího nálezu, podat návrh na zastavení nařízeného výkonu rozhodnutí i z jiných důvodů, které jsou uvedeny ve zvláštním předpise (poznámka pod čarou²¹ odkazuje na § 268 OSŘ²²), a to i přesto, že nepodala návrh na zrušení rozhodčího nálezu.

Dle § 268 OSŘ pak není těžké uplatnit možnost uvedenou pod písmenem h), dle kterého bude výkon rozhodnutí zastaven, jestliže je výkon rozhodnutí nepřipustný z jakéhokoliv důvodu, pro který rozhodnutí nelze vykonat a který není uveden pod žádným jiným písmenem. Sem bude spadat i nemožnost vykonání rozhodčího nálezu proto, že byl vydán na základě nepřiměřené, a tedy absolutně neplatné rozhodčí doložky (rozhodčí smlouvy), a bylo by proto v rozporu s veřejným pořádkem²³ takový rozhodčí nález vykonat.

3.4 ZÁSAH HMOTNĚPRÁVNÍHO USTANOVENÍ § 55 OZ²⁴

Výše uvedené dopadá na případy, kdy nebyla rozhodčí smlouva sjednána individuálně a tudíž byl splněn jeden z předpokladů nepřiměřenosti dle směrnice 93/13/EHS. Nikoliv zanedbatelné je však i ustanovení § 55 odst. 1 OZ, které dopadá i na případy ostatní.

Dle tohoto ustanovení se spotřebitel zejména nemůže vzdát svých práv, které mu zákon poskytuje, nebo jinak zhoršit své smluvní postavení. Uzavřením rozhodčí smlouvy však dochází k tomu, že případný spor nebude rozhodovat nutně nezávislý a nestranný orgán a zásadně nebude možné se proti jeho rozhodnutí odvolat. V úvahu víceméně nepřichází ani mimořádné opravné prostředky a není zde jistota ani v zachování a dodržení základních práv, svobod a zásad, na kterých je nutné vždy trvat, neboť rozhodčí nález

²⁰ Nikoliv nutně výslovně u rozhodčích doložek, stačí v souladu se zásadou rovnocennosti (viz výše uvedená procesní autonomie členských států), pokud je to možné u obdobných řízení. Dle mého názoru to znamená, že pokud vnitrostátní procesní pravidla umožňují takový výklad (opět v určitých mezích), pak je zapotřebí je vykládat eurokonformně.

²¹ I přesto, že poznámka pod čarou není závazná, je v tomto případě odkaz správný.

²² Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád.

²³ Byly by porušeny normy, na jejichž aplikaci je nutné vždy trvat, tj. normy chránící spotřebitele (viz i výše uvedený rozsudek ESD ve věci Claro).

²⁴ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník.

není přezkoumatelný Ústavním soudem ČR. Nejvíce problematickým však shledávám fakt, že rozhodci nejsou vázáni platným právem České republiky,²⁵ neboť nenacházím jakýkoliv prostředek nápravy v případě, že rozhodce rozhodne zcela v rozporu s kogentními normami chránícími spotřebitele (které nejen ESD shledává součástí veřejného pořádku).

Obecné soudy nemají možnost přezkoumat rozhodčí nález po věcné stránce ani v případě zjevného rozporu s veřejným pořádkem a mohou tuto situaci "obejít" tak, že rozhodčí nález zruší, protože byl vydán na základě neplatné rozhodčí smlouvy. To pak ale nutně vede k tomu (z důvodu legitimního očekávání), že bude zrušen i rozhodčí nález věcně správný, pokud bude vydán na základě obdobné rozhodčí smlouvy jako rozhodčí nález v předešlém případě.

4. ZÁVĚR

Z výše uvedeného je zřejmé, že autonomie vůle spotřebitele je zřetelně více omezena než autonomie vůle jiných subjektů právních vztahů. Soudní dvůr Evropské unie ve své judikatuře často formuluje nové procesní normy, které mají za úkol chránit spotřebitele, a to často i v (menším) rozporu s jejich prvotní vůlí. Tento zásah bývá odůvodňován nerovným postavením spotřebitele vůči prodávajícímu nebo poskytovateli, a to s ohledem jak na vyjednávací postavení, tak na úroveň informovanosti, což jej vede k přistoupení na podmínky předem vyhotovené prodávajícím nebo poskytovatelem. Toto nerovné postavení může (respektive musí) být narovnáno pouze pozitivním zásahem třetí (vnější) nezávislé strany.

ESD nikdy nepřipustil, že by všechny rozhodčí doložky, natož rozhodčí smlouvy, byly nepřiměřenými ustanoveními, a tudíž že by byly neplatné. Navíc posuzování nepřiměřenosti přísluší vnitrostátním soudům.²⁶ Některá

²⁵ Respektive dle § 25 ZRŘ právem ČR vázáni jsou, nicméně ve světle výše uvedeného (zásadní nepřezkoumatelnost) a v důsledky praxe některých rozhodců se jedná spíše o to, co by mělo být, a ne o to, co ve skutečnosti je. To je podmíněné i tím, že rozhodcem může být téměř každý (bez nutnosti investice do vzdělání, skládání zkoušek či jmenování) a rozhodce nerespektující § 25 ZRŘ tak víceméně nic neriskuje (krom poklesu poptávky, ale v případě spotřebitele, kde rozhodce zásadně určuje prodávající ve svých obchodních podmínkách se nemusí obávat ani tohoto).

Srov. SOKOL, T. Vázanost rozhodce právem ČR ve vnitrostátním sporu. *Právní fórum*. 2008, roč. 5, č. 4, s. 134 – 140.

Opačný názor např. BĚLOHLÁVEK, A. J. *Římská úmluva a Nařízení Řím I : Komentář*. Praha : C. H. Beck, 2009. s. 1006.

²⁶ Rozsudek Evropského soudního dvora ze dne 1. dubna 2004, sp. zn. C-237/02 (Freiburger Kommunalbauten GmbH Baugesellschaft & Co. KG proti Ludger Hofstetter a Ulrike Hofstetter), ve kterém prohlásil: „Je věcí vnitrostátního soudu, aby určil, zda v případě takové smluvní podmínky, jako je podmínka, která je předmětem sporu v původním řízení, jsou splněna kritéria požadovaná k tomu, aby byla kvalifikována jako

ustanovení směrnice 93/13/EHS však prohlásil za kogentní a za součást evropského veřejného pořádku a vyžaduje jejich důslednou aplikaci a ochranu ze strany členských států. To samé ale platí i o mnoha dalších ustanoveních chránících spotřebitele, neboť ochranu spotřebitele v jednotlivých směrniciích považuje ESD za opatření nezbytná ke splnění poslání svěřených Evropské unii, a zvláště ke zvyšování životní úrovně a kvality života v celém Společenství.

Příloha směrnice 93/13/EHS obsahuje dle čl. 3 odst. 3 směrnice informativní a nevyčerpávající seznam podmínek, které mohou být pokládány za nepřiměřené. Nemusí tedy sice být nepřiměřené vždy, ale taktéž se nejedná o nějaký bezvýznamný výčet. Tyto podmínky by měly být primárně pokládány za nepřiměřené, ledaže se prokáže opak. V tomto výčtu je pod písmenem q) uvedena jako pravděpodobně nepřiměřená podmínka zbavující spotřebitele práva podat žalobu nebo použít jiný opravný prostředek, zejména požadující na spotřebiteli, aby předkládal spory výlučně rozhodčímu soudu, na který se nevztahují ustanovení právních předpisů. A ve světle výše zmíněného nálezu Ústavního soudu ČR (usnesení sp.zn. IV. ÚS 174/02 ze dne 15. července 2002) se rozhodčí smlouvou spotřebitel vždy vzdává možnosti přezkumu rozhodnutí Ústavním soudem. Vzdává se však také možnosti odvolání a dovolání (ač je možné využít § 27 ZRŘ) a vlastně tedy práva na přezkoumání sporu nezávislým a nestranným orgánem. Nejvážnějším prohřeškem ale je, že rozhodčí nález nemůže být přezkoumán po věcné stránce, a proto zůstává platný i v případě, kdy rozhodce nerespektuje kogentní normy (v našem případě normy chránící spotřebitele) a v podstatě ani veřejný pořádek České republiky a ani evropský veřejný pořádek, a spotřebitel se tím vzdal (byl zbaven) práva na přezkoumání orgánem, který je vázán zákonem. Ochrana spotřebitele tak může být v rozhodčím řízení zcela ignorována.

Z uvedeného vyplývá, že pokud nebyla rozhodčí smlouva sjednána individuálně, na základě prokazatelně projevené svobodné vůle spotřebitele (tj. byli-li splněna jedna z podmínek v čl. 3 odst. 1, potažmo i odst. 2, směrnice 93/13/EHS), je nutné ji vždy považovat za nepřiměřenou obchodní podmínku.²⁷ Nemožnost odvolání, dovolání a přezkumu Ústavním soudem sice nemusí nutně být nevýhodnou pro spotřebitele, nicméně jen pouhá

nepřiměřená ve smyslu čl. 3 odst. 1 Směrnice Rady 93/13/EHS ze dne 5. dubna 1993, o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách.“

²⁷ Srovnej LOWE, R., WOODROFFE, G. *Consumer Law and Practice*. 6. vyd. London : Sweet & Maxwell, 2004. s. 218: „Under s.91 of the Arbitration Act 1996 a clause referring present or future disputes to arbitration is to be treated as “unfair”...where the value in dispute does not exceed a specified amount...”

Viz také MILLER, C. J., HARVEY, B. W., PARRY, D. L. *Consumer and Trading Law : Text, Cases and Materials*. New York : Oxford University Press Inc., 1998. s. 368.

možnost nerespektování norem chránících spotřebitele, zejména ve spojení s výše uvedeným, ano.²⁸ Ke stejnému závěru bude nutné dojít i v případě individuálního sjednání rozhodčí smlouvy, a to na základě § 55 odst. 1 OZ.²⁹

Dle mého názoru není znění ZRŘ v souladu s právem EU, jak je uvedeno výše u rozsudku ESD ve věci *Claro*. Navíc zde uvedená nemožnost spotřebitele uzavřít rozhodčí smlouvu vyplývá především z toho, že soud nemůže posoudit rozhodčí nález z hlediska reálného dodržení ustanovení chránících spotřebitele (čili podle výsledku), ale pouze z hlediska možnosti jejich nedodržení. Pokud například spotřebitel napadne rozhodčí nález, který je v jeho neprospěch, ale při jehož vydání byla respektována všechna ustanovení chránící spotřebitele (tj. i obecný soud by došel ke stejnému závěru), tak i tehdy musí soud rozhodčí nález zrušit, protože bylo možné, aby tato ustanovení respektována nebyla a spotřebitel se tak dopředu vzdal možnosti odpovídajícího přezkumu. Je proto nutné začlenit do ZRŘ jako zrušovací důvod rozpor rozhodčího nálezu s veřejným pořádkem.³⁰ Tím by navíc dle mého názoru došlo k zajištění dostatečné ochrany spotřebitele a nemyslím si, že by tím mohlo dojít ke snížení efektivity rozhodčího řízení,

²⁸ Je nasnadě, že řada poctivých rozhodců bude tímto názorem zděšena, nicméně neplatnost shledávám z důvodu pouhé možnosti a ta zde nepochybně existuje.

²⁹ Přichází samozřejmě v úvahu konstrukce rozhodčí smlouvy, která by nemusela být nutně nepřiměřenou. Například situace, kdy by byl zvolen stálý rozhodčí soud, spotřebiteli umožněno přezkoumání rozhodčího nálezu a byla by uzavřena smlouva o rozhodci. Na druhou stranu i zde hrozí, i když ve zcela menší míře, možnost nerespektování kogentních ustanovení a v případě porušení by nebyl umožněn soudní přezkum. A právě i jen pro tuto možnost je zapotřebí shledat i smlouvu o rozhodci nepřiměřenou smluvní podmínkou.

Pokud by však bylo ve smlouvě o rozhodci výslovně uvedeno, co může spotřebitel ztratit (že nemusí dojít k výkladu, který by byl v souladu s ustáleným výkladem obecných soudů; že se nebude moci obrátit na obecný soud z důvodu věcného přezkumu; že se nebude moci obrátit na ústavní soud; že rozhodce nemusí mít právní vzdělání; apod), pak by se dalo uvažovat o platnosti takové smlouvy. Dle mého názoru se však jedná spíše o teoretickou možnost, neboť dostatečné poučení by mohlo být shledáno pro spotřebitele nepřehledným atd. a maximálně by se v praxi mohlo jednat o onu pověstnou výjimku potvrzující pravidlo. I z názorů ESD se tak jeví nejhodnější umožnit přezkum rozhodčího nálezu po věcné stránce.

K neznalosti spotřebitele srovnej např. Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 2. prosince 2009, sp. zn. 3 AS 13/2009 – 76.

³⁰ Další otázkou pak je, zda by tomu tak mělo být jen v případě "spotřebitelských" rozhodčích smluv, nebo zda by se mělo jednat o obecné ustanovení, které by se uplatnilo v každém případě (čili tak, jak je tomu v procesu uznávání a výkonu cizího rozhodčího nálezu).

neboť stejný postup probíhá (respektive by měl probíhat) i při uznávání a výkonu cizího rozhodčího nálezu.³¹

Literature:

Knižní publikace, monografie a články

- APPLETON, A. E., GRAF, B. U. *Elisa Maria Mostaza Claro v Centro Móvil Milenium : EU Consumer Law as a Defense against Arbitral Awards*, ECJ Case C-168/05. *ASA Bulletin* [online]. 2007, vol. 25, iss. 1 [citováno 1. listopadu 2010]. s. 48 – 64. Dostupné z Kluwer Law Online: <<http://www.kluwerlawonline.com/document.php?requested=document.php%3Fid%3DASAB2007004%26type%3Dhitlist%26num%3D0%23xml%3Dhttp%3A%2F%2Fwww.kluwerlawonline.com%2Fpdfhits.php%3Ftype%3Dhitlist%26num%3D0&id=ASAB2007004&type=hitlist&num=0#xml=http://www.kluwerlawonline.com/pdfhits.php?type=hitlist&num=0&>>.
- BĚLOHLÁVEK, Alexander J. *Římská úmluva a Nařízení Řím I : komentář v širších souvislostech evropského a mezinárodního práva soukromého*. 1. vyd. Praha : C.H. Beck, 2009. s. ISBN 9788074001765.
- KUČERA, Zdeněk. *Mezinárodní právo soukromé*. 7. opr. a dopl. vyd. Brno : Doplněk, 2009. 462 s. ISBN 9788072392315.
- LOWE, R., WOODROFFE, G. *Consumer Law and Practice*. 6. vyd. London : Sweet & Maxwell, 2004. 450 s. ISBN 0421829907.
- MILLER, C; HARVEY, Brian W; PARRY, Deborah L. *Consumer and trading law : text, cases and materials*. 1. publ. Oxford : Oxford university press, 1998. 747 s. ISBN 0198764790.
- NOVÝ, Zdeněk. *Nekalá rozhodčí doložka v českém právu*. In *Dny práva – 2009 – Days of Law: the Conference Proceedings*, 1. edition [online].

³¹ Za současného stavu je tak paradoxně poskytována větší ochrana spotřebiteli v případě cizího rozhodčího nálezu (kde výhrada veřejného pořádku je), než spotřebiteli v případě rozhodčího nálezu (a tedy i řízení) domácího.

Brno : Masaryk University, 2009 [cit. 2010-11-16]. s. 1797-1817.

Dostupné z:

<http://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2009/files/prispevky/rozhodci_rizeni/Novy_Zdenek__1047_.pdf>. ISBN 978-80-210-4990-1.

- ROZEHNALOVÁ, Naděžda. *Rozhodčí řízení v mezinárodním a vnitrostátním obchodním styku*. 2. aktualiz. a rozš. vyd. Praha : ASPI, 2008. 386 s. ISBN 9788073573249.
- SOKOL, T. Vázanost rozhodce právem ČR ve vnitrostátním sporu. *Právní fórum*. 2008, roč. 5, č. 4, s. 134 – 140.

Soudní rozhodnutí a stanoviska

- Rozhodnutí Ústavního soudu ČR ze dne 15. července 2002, sp. zn. IV. US 174/02.
- Rozsudek Evropského soudního dvora ze dne 16. května 2000, sp. zn. C-78/98 (Shirley Preston a další proti Wolverhampton Healthcare NHS Trust a dalším a Dorothy Fletcher a další proti Midland Bank plc).
- Rozsudek Evropského soudního dvora ze dne 27. června 2000, sp. zn. C-240/98 až C-244/98. Océano Grupo Editorial SA proti Roció Murciano Quintero (C-240/98) a Salvat Editores SA proti José M. Sánchez Alcón Prades (C-241/98), José Luis Copano Badillo (C-242/98), Mohammed Berroane (C-243/98) a Emilio Viñas Feliú (C-244/98).
- Rozsudek Evropského soudního dvora ze dne 1. dubna 2004, sp. zn. C-237/02. Freiburger Kommunalbauten GmbH Baugesellschaft & Co. KG proti Ludger Hofstetter a Ulrike Hofstetter.
- Rozsudek Evropského soudního dvora ze dne 16. října 2006, sp. zn. C-168/05. Elisa María Mostaza Claro proti Centro Móvil Milenium SL.
- Rozsudek Evropského soudního dvora ze dne 19. září 2006, sp. zn. C-392/04 a C-422/04 (spojené věci - Germany GmbH a Arcor AG & Co. KG proti Spolkové republice Německo).

- Rozsudek Evropského soudního dvora ze dne 6. října 2009, sp. zn. C-40/08 (Asturcom Telecomunicaciones SL proti Cristina Rodríguez Nogueira)
- Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 2. prosince 2009, sp. zn. 3 AS 13/2009 – 76.

Právní předpisy a ostatní dokumenty

- Listina základních práv a svobod (Listina přijata ústavním zákonem č. 23/1991 Sb., která je dle usnesení předsednictva ČNR, uveřejněném ve Sbírce zákonů pod č. 2/1993 Sb., vyhlášena součástí ústavního pořádku České republiky)
- Směrnice Rady 93/13/EHS, o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách.
- Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů, ve znění pozdějších předpisů.

Contact – email

Jaroslav.Kralicek@law.muni.cz